

Чурапчыга күн тахсар!

САНА ОЛОХ

12+

2021 сыл
Ахсынньы
17 күнэ
Бэстинсэ
№ 71 (11824)

Чурапчы улуунун хаһыата • ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫҤ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР • @sanaoloh

Бэстинсэ ахсынньы 17 > субуота ахсынньы 18 > баскыйынан ахсынньы 19 > бэтидизинньа ахсынньы 20 > оптуорунньук ахсынньы 21 > сэрэдэ ахсынньы 22 > чаппыар ахсынньы 23

— БЫҤБАР — 2021 —

Чурапчылар улуус баһылыгынан Степан Саргыдаевы таллылар

Дойду Конституциятын күнүгэр оройуон дьоно-сэргэтэ Чурапчы улуунун баһылыгын таллылар. 8989 быыбардааччы кыттыыны ылла. Улуус баһылыгар уопсайа бизс хандьыдаат турбута. Олохтоохтор баһылар үгүс куластарын, ол эбэтэр 62, 74% (5640) - Степан Анатольевич Саргыдаевка бизрдилэр.

Улуус баһылыгар хандьыдааттарга: Николай Поповка — 24, 64% (2215), Илья Николаевка — 11, 84% (1065), Роман Егоровка — 23 киһи, Евгений Негнуровка — 12 киһи куластаата.

Бэстин суолун эрэллээхтик солонон тахсыбыт, эдэр дьонно холобур, аҕам саастаах дьонно өйөбүл буолар кыахтаах Чурапчы улуунун сана талыллыбыт баһылыгар Степан Анатольевич Саргыдаевка олохтоохтор сайдыыны киллэриэ, олох-дьаһах тупсарыгар үлэлэниэ диир бэйэлэрин итэбэллэрин биллэрдилэр.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.

— ТЫЛ — САЛАЙААЧЧЫГА —

ИЛ ДАРХАН АНАЛ ТУҢААЙЫТЫГАР ТУС САНААЛАР

Ахсынньы 15 күнүгэр Өрөспүүбүлүкэбит Ил Дархана Ил Түмэн Судаарыстыбаннай мунньаха Анал Туһаайыстыһын онордо. Онно Саха сирин ички сайдыытыгар, социальной бары хайысхага, дьон-сэргэ олохун-дьаһагын тупсарыга туһулаах эйиитин сэргии иһиттибит. Маныаха Чурапчы улуунугар баһылыгынан сана талыллыбыт Степан Саргыдаев биһиририн биллэрдэ уонна санаатын манньык үллэһиннэ:

"Үүнэр сылы Ил Дархан Айсен Николаев Ийэ сылынан биллэрбитэ саамай сөптөөх диир сыаналыбын — дьиз кэргэн үнүстүүтүн сайыннарыга, оҕолорго өйөбүл, дьобурдаах оҕолору сайыннарыга итини таһынан, социальной өттүнэн ылан көрдөхкө, өрөспүүбүлүкэбит 100 сыллаах үбүлүөйүнэн сибээстэн, 2022 сылга төрөөбүт хас биридди оҕо "Дети столетия" диир 100 тыһ. солк. суумааах анал кема бэриллэрин туһунан эйиитэ улахан ис хоһоонсоох уонна суолталаах. Дьобуускайга дьиз кэргэни, оҕону сайыннаар мин тутуллуутун, олохтоох бэйэни салайыныы хайысхатыгар бизс уонна онтон элбэх оҕолоох дьиз кэргэттэри бэйэ-дуол нолуогуттан босхолоһун, ону тэнэ оҕону иитэ ылбыт дьиз кэргэттэр төлөбүрдэрин икки төгүл улаатыннарыы болпуруостарын таарыйар эйиитэ сүрдээх элбэби этэр. Итини тэнэ тыа хаһаайыстыбатын сайыннарыга биһиги өрөспүүбүлүкэбитигэр 12 аҕаар млрд үп көрүллүүтэ тыа хаһаайыстыбатынан дьарыктанар дьоммутугар, төрүт дьарыктыын салгыы сайыннарыга, дьиз кэргэн дохуота улаатарыгар, сүөһүбүтүгэр, сылгыбытыгар, сирин оноруунан, буруот аһын үүнэриитинэн дьарыктаначчыларга субсидия көрүллүүтэ хас биридди киһи олохун-дьаһагын таһыма тупсарыгар төһүү буолуоҕа диир санабын.

Олохтук балысханньа сайда турар үйэтигэр үөрэхтээһин эйгэтин сана таһымна таһаарыга — үөрэх хаачыстыбатын тупсарыга, учууталлары өйөөһүнэ,

үөрэх эйгэтин үлэһиттэригэр аһаммыт улахан сийиэскэ ылыныллыбыт резолюцияны олоххо киллэриигэ, үөрэх тэрилтэлэрин халыпаалынай өрөмүөннээһин, сана эбийиэктэри тутуу болпуруостарыгар кэскиллээх этиилэрэ биһигини ситиһиллээх үлэбиз-хамнаска кынаттыыр.

Улууспутугар уонна нэһиликтэрбитигэр кэлинни сылларга гаас ситимин тэрдэ утумнаахтык ытыллар. Онуоха гаастааһынга өрөспүүбүлүкэбитигэр 1 млрд 400 млн. солк. үп көрүллэн, кэлэр сылга 2000 кэринэ ыалы гаас ситимигэр холбоһун былааннаар уонна онно судаарыстыбаттан өйөбүл көрүллүүтүн туһунан сэргии иһиттибит. Ил Дархан Айсен Николаев Анал Туһаайыста өрөспүүбүлүкэбит ички сайдыытыгар, дьоммут-сэргэбит туруктаах олохторугар, олохтук-дьаһахтык тупсарыгар улахан эрэли саҕар, онуоха бары түмсэн, Ил Дархаммыт Анал эйиитин өйөөн, үлэлииргэ-хамсыырга бэлэммит. Үүнэр сылга бука барытыгар туруктаах олох, этэннэ буолууну, дьолу-соргуну баҕарабын!"

Социальной харалта начаалынньыга Лидия Тоскуева:

"Ил Дархан эйиитэ толору социальной хайыскалаах. Тыа сиригэр уонна куоракка дьон олохун тупсарыга улахан соруктары туруорда. Хас биридди киһиэхэ, үлэлээх, дохуоттаах буолуутун ситиһэргэ улахан болҕомтону уурарга суолталаан турар эттэ.

Социальной контракта элбэх үп көрүллэн, үлэ өссө кууска ытыллыа, тэтимирэ. Социальной контракт биһир сүрүн хайысхатынан тыа хаһаайыстыбатын салаатын кытта ситимнэн, ыал кэтэх хаһаайыстыбаны тэринэригэр, кэргэтэригэр үгүс соругу туруорда.

Өрөспүүбүлүкэбиз демографияга уруккуттан да улахан болҕомтотун уураһын бу сырыга өссө бигэргэттэ. Саха Автономиятын 100 сыллаах үбүлүөйдээх сылыгар төрөөбүт оҕолорго 100 тыһ. солк. көрүллүүбүз диир эйиитэ

ону чингэтэн бизрдэ.

Элбэх оҕолоох ыал дьизиннэ хаачылыытыгар, олохтор усулуобуйаларын тупсарыга сана уураахтары, баһааныналары олоххо киллэриигэ үбү тыһыары, сана дьаһаллары ыларга соруудаабыта олус үөрүүлээх. Үгүс ыалга сытыытык турар болпуруос быһаарыллар кыаха киһин эрэллээх олус үөрдүбүт, сэргээтибит, үгүһү күүтэбит.

Биһир кэрэхсэбиллээх эйиитин Дойду Бэрэсидьиэнэ ыам ыйынаары ыйааһар ыйыллыбатах категория үлэһиттэр хамнастарын түһүмэхтэринэн 10% үрдэтиигэ дьаһал бэриллэбитэ сүргэбитин көтөхтө.

Элбэх оҕолоох ыаллары нолуок бары көрүннэригэр босхолоур сана сокуоннар юридической күүстэригэр киридэхтэринэ, манньык ыалга улахан социальной өйөбүл буолуоҕа.

Билигин биһиги улууска 100-тэн тахса бизс уонна онтон элбэх оҕолоох ыал өрөспүүбүлүкэбиз уопсай реестрэгэ учурааха тураллар. Уопсайа 1500-тэн тахса ыал баар.

Ил Дархан бэлиэтээн эппитин курдук ыаллар бэйэлэрин учурааттарын кэтэһэн, сыл аайы көрүллэр үп кыра буолан, 30 сыл туруохтарын себэ. Бу эйиити истэ олохон, учураат хамсыыра түргэтээн, дьон олоҕо тупсарыгар биһир улахан дьаһал буолуо диир эрэнэбит.

Дирин суолталаах, күүстээх идеялаах хамсааһынар, дьаһаллар былаанна кириэллэригэр олук, тирэх буолар тыа толкуйданан аһаммыт Ийэ сылынан, кэлэн иһэр сана 2022 сылынан бука бары бар дьоммун истинник эбэрдалыбын! Ийэбиз, төрөппүккэ сыһыан, ийэ аатын үрдүктүк тутуу, кыыс оҕону иитиигэ, бүтүн уопастыба олохтор, сыһыаныгар улахан болҕомто ууруллуо.

2022 сыл сайдыы сана кэрдийим арыһа диир эрэнэбит уонна Сана сыл сана санаалардаах, үтүө эрз ситиһиллэрдээх, ол тула түмэ тэрдэр сыл буоллун!

Анна ЗАХАРОВА, Елена МАКАРИНСКАЯ.

— СОНУННАР —

2022 сылга Аллараа Бэстээх-Чурапчы суола толору аспаалынан бүрүллүө

Аныгыскы сылга, «Колыма» федеральной массыына суолугар, Аллараа Бэстээх-Чурапчы учаастага толору аспаалынан бүрүллүүтэ түмүктэннэ. Бу туһунан «Виллю» Упрдор начаалынньыга Николай Андреев иһитиннэрэр.

«Биһиги «Колыма» федеральной массыына суолугар, аллараа Бэстээхтэн Чурапчыга дьиз суолу оноро сылдьабыт. Бу сылга Чурапчы улуунун Мугудай салиэннэтин учаастагын

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.

«Сайдыы» баһынай хаһаайыстыба үтүө үгэһин сылбыыр

«Сайдыы» баһынай хаһаайыстыба салайааччыта, үс оҕо амаара аҕата Данил Павлов аҕардас ийэлэри, аҕалары уонна бизэстэн үөһэ элбэх оҕолоох ыаллары сылын аайы араас буруот аһынан күндүлээн үөрдэр.

Бу үтүө үгэһи салбаан, быйыл Арасыйыага бастакытын биллэрлибит. Аҕа күнүн чэрчитинэн 30 аҕардас аҕаба Сана

дьыл бырааһынньыгын көрсө 20 киһи хортуоппуйу, 10 киһи моркуобу бизрдэ.

Буруот астарын Мындабаайы салиэннэтигэр улуустаабы дьиз кэргэн уонна оҕо аймах отделын сүрүн исписэлиһэ Татьяна Бушкова улуустаабы успуорт салалтатын массыынаатынан тизээн аҕалан, нэһиликтэр бэрэстэбиитэллэригэр түнэттэ.

Итини сэргэ улуустаабы элпикэ уонна попечительство отдела оҕолорго анаан бэлэмнээбит бэлэхтэрин, Хадаар орто оскуолатын үөрэнээччилэрэ улуустаабы социальной харалта ааксыатын нөһүө тикпит ичигэс үтүлүктэрин туттартаата.

Марфа ПЕТРОВА.

аспааллаан бүтэрдилэр. Бүгүһүн туругуһун, Мэнэ Хагалас улуунун Төһүлү нэһилиэгиттэн Мугудайга дьиз, быһа холоон 50 км. уһуннаах суолу кэлэр сылга бүтэриэхтээхпит. Төһө даҕаны халлаан туруга тымныйдар, хас да сиринэн сир бүтүөһүнүн онорууга үлэ ыытылла турар», - диир Николай Андреев кэспир.

Кини бэлиэтээбитинэн, Аллараа Бэстээх-Чурапчы учаастагын 2022 сыл алтынньы 31 күнүгэр дьиз бүтэрэн туттарыахтаахтар, ол эрээри, салаа тэрилтэлэр арыһы эрдэ, балаһан ыйын бүтэһигэр үлэлэрин түмүктүүр былааннаахтар.

Кэлэр сылга, уопсайа 137 км усталаах 39 эбийиэккэ уонна 1173,190 п. мизтэрэ кэриннээх ускуустубаннай тутууларга үлэ бөһөтө былааннаар. Бу иһигэр Бүлүү кэриннээх ускуустубаннай тутууларга үлэ бөһөтө былааннаар. Бу иһигэр Бүлүү кэриннээх ускуустубаннай тутууларга үлэ бөһөтө былааннаар.

— КИИ И УОННА СОКУОН —

Чурапчы прокурора АЛЕКСЕЙ ФЕДОРОВ: “Үлэбит сүрүн соруга - нэһилиэнньэ социальнай харысхаллаах буоларын хааччыйыы”

Алексей Гаврильевич Федоров
Чурапчы улуусун прокурорунан 2021
сыл атырдьах ыйын бүтүүтэ ананан
кэлэн сулууспатын сабалаата.

Алексей Федотов Прокуратура уорганнарыгар 2012 сылтан сулууспатын сабалаабыта. Ол курдук, Сунтаар онтон Горнай оройуонун прокурорун көмөлөһөөччүтүнэн, СӨ прокуратурага отдел прокурорунан, Нерюнгри оройуонун прокурорун солбуйааччытынан, онтон Орто Халыма оройуонун прокурорунан үлэстэбитэ. Юстиция алын сүбэһитэ.

Алексей Гаврильевич Федоров Чурапчы улуусун үлэс туруоруммут сыалларын, кинилэр хамсааһыннарын туһунан манньк сырдатта.

Ытыллыбыт үлэни үөрэтэн, сокуон туругун көрөн туһааннаах

сыалы-соругу туруорунан үлэли сылдьабыт. Уопсай суһал састаапка миигин кытары 4 киһи үлэлиир: солбуйааччы Игорь Черкашин, үрдүкү көмөлөһөөччү Дмитрий Васильев, көмөлөһөөччү Людмила Николаева. Исписалииһинэн Аграфена Новгородова уонна суоппарынан Александр Фомин үлэлииллэр.

Сылбыт бүтэрэ чугаһаата, ааспыт 11 ый түмүгүнэн улуус үрдүнэн Бадэрэлиинэй сокуонна олобуран, 2 тыһыынча кэринэ кэһилии булуллубута. Үлэбит сүрүн соругунан олохтоох нэһилиэнньэ социальнай харыстабыллаах буолуутун хааччыйыы, итиннэ үлэ бырааба, доруобуйа харыстабыла, олох-дьаһах болпуростара, хаарбах туруктаах дьэйттэн сана дьэбэ көһүү пуондата, биэсийэлээх дьон уонна бэтэрээннэр, тулааһа оҕолор интэриэстэрин көмүскээһин буолаллар. Бу өттүгэр кэһилиилэр тахсыталаабыттар, онно барытыгар сөптөөх мизэрлэри ыынамыт кэмизэр туоратыллыбыттар.

Үлэбит өссө биир тутуах хайысхатынан коррупцияны утары үлэ буолар. Бу ааһан эрэр сылга ити салаабытыгар 200-чэкэ сокуону кэһилии булбуппут. Сүрүннээн профилактическай кэһилиилэр, ол эрэри коммерческай хабааннаах бэриг бизрэн атылаһааны бу сылга булбуппут, итиннэ холубунай дьыала көбүтүллэн, дьыала суукка барбыта. Инньэ гынан бу болпуроту син биир күүстээх хонтуруолга тутуабыт, бэрэбизрэлэри ытабыт.

Биһиги прокуратурабыт координационнай уорган быһыытынан

быраабы араначчылыыр уорганнары — полицияны, силиэстийэлиир кэмизити, суут бириэстэптерин сулууспатын уонна ЫБМС салаатын хабабыт. 11 ый түмүгүнэн, Чурапчы улуусун 158 буруйу оноруу бэлиэтэннэ, ааспыт 2020 сылы кытары тэннээтэххэ, буруйу оноруу кыратык үрдээтэ. Интэриэст ситимин туһанан, дьону албыннааһын, харчыны уоруу элбэһин бэлиэтээххэ наада, ол курдук манньк буруй ахсаана 36-ға тийдэ. Полиция уорганна кытары нэһилиэнньэ профилактика үлэтэ ытылларын ситиһэ сатыыбыт.

Биирдиилээн дьон кыһалҕалаах болпуростарынан күннэтэ кэлэ тураллар, ити үчүгэй ол эбэтэр прокуратурага эрэни баарын туоһута дьон ытылаһын. “Личный прием граждан” дьон биһизхэ өрүү үлэлиир, ким баҕарар, аһамыт бириэмэнэн кэлэн болпуростарын биэриэхтэрин сөп, кэһилии баар буоллабына, бэрэбизрэлэни тутатына ытабыт. Күннээҕи эрэсиминэн аһаастык үлэлиибит, хааччахтааһын суох. Нэһилиэктэргэ айаннаан кыһалҕаларын мизэстэтигэр быһаарсабыт. Холобура, олохтоохторгон киһэр болпуростар туһарынан кэпсээтэххэ, улууска опорор Аҕа дойду Улуу сэриитин бэтэрэнигэр тэннээх үлэ, тыыл бэтэрээнэ гр. П. Ылырыын тэрээһин онортороору, биир тутуаһы киһини кытары дуоһагар түһэрибитин түмүгэр, анараа киһитэ харчытын ылан баран, үлэтин толорбокко сүтэн хаалбыт. Инньэ гынан бэтэрээн интэриэһигэр дьыаланы суукка биэрбиппит, эппизтээччи изһин, эбии моральнай хоромньутун, уопсайа холбоон, 70 тыһыынча солкуобайы төлөөтө.

Кэлинни бириэмэҕэ хаарбах туруктаах дьэйттэн көһүү болпуротунан үсүүлэр киһэллэр, итиннэ хас даһаны түгэннэ тохтуоһа сөп. 2019 сылга олох-дьаһах кодекска уларыһыы киһибитэ Итиннэ олобуран, эрдэ атылаһаһы киһизхэ, атылаһаһыт суумата эрэ төлөнүллэр дьон ытыллар. Дьон, биллэн турар, сана кыбартыраны ытылаһарын баҕараллар. Билигин суукка туһааннаах быһаарыһаһы сокуоннайа суобунан ааҕалларыгар дьон ис хоһоонноох 3 исковой сайабылыаннаһы киһэллэрбиппит.

Прокуратура сарсыарда 9 чаастан кизһэ 18 чааска дьэри, эбизт кэмизэр тохтобуллаах санитарнай нуорманы барытын тутуһан үлэлиир. Ону таһынан, сайабылыаннаһарын таһырдыа турар дьаһаһыктыгар угуохтарын сөп, ону хас күн аайы ылан регистрациялыыбыт уонна бэрэбизрэлэлибит.

Улууска үөскээбит быһыы-майгы былаас уорганнарын, быраабы араначчылыыр уорганнарытүтүлэриттэн ытыллар дьаһаллар ситэтэ суобун туоһулуур. Итинэн сибээстээн, биһиги сокуоннар туруктарын тутсарыһа уонна гражданныр бырааптарын көмүскээһиннэ эбии дьаһаллары ытылаһыт.

Түгэнинэн туһанан, хаһыат ааһааччыларын, улуус олохтоохторун, кэлэн иһэр Саргылаах сана дьылынан итиитик-истинник эбэрдэлиибин. Кэлэн иһэр дьыл бука барытыгар дьолу-соргуну, бу ыарахан дьон кэмизэр кытаанах доруобуйаны, илгээх-эйэлээх олоһу баҕарбын!

Семен ЖЕНДРИНСКИЙ.

— САНААБЫН ЭТЭБИН —

Чурапчылар түмсүөбүн!

Быһбар түмүктэнэн, улууспут баһылыга дьэ, билиннэ. Сөбүн икки анаар сыл устата наар бүтэн быстыбат суут уурааһын кэтэһэн, изрэн-сааран, ылбат-бизрэт турукка опорон кэлибит. Ол быһыыгар баары баарынан эттэххэ, сорох салайааччыларбытыгар өйдөспөт быһыылар үөскэтэлээн ылбыттар сымыһа буолбатах.

Ол иһин мин сана талбыт баһылыкпыт Степан Саргыдаев кыайыһынан эбэрдэлээн туран, кини инники үлэтигэр туохха сүрүн болломтотун ууруобар, биир кырдыаһа быһбардааччы буолан туран, хаһыат нөһүө бэйэм икки баҕа санаабын тизрэдэбин.

Маннайгыта.

Каадырдар барытын быһаараллар

Улуу И.В. Сталин “Кадры решают все” дьон өссө 1936с. эппит кынаттаах тылларын курдук, кырдык, дьыаланы каадырдар быһаараллар. Хайдахтаах даһаны кыахтаах, ордук улахан салайааччы бэйэтин тула сөптөөх таһымнаах, салайар дьобурдаах өйдөһөр дьону түмүтэһинэ, сөбүтүбүн улаһаны онорор кыаһа суох. Тоһо дьэтэххэ, ордук сүрүн салааларга дьобурдаах, сатаппаах салайааччылары булан аһаһын кыайыы, ситиһиллээх үлэ сүрүн төрдө-төрүөтэ буолар. Ол иһин Степан Анатольевичка каадырдары сөптөөхтүк аттарыы саамай тутуах уонна уустук болпурот (үлэ) дьибин.

Баһылык каадыры аттарыытыгар үлэһит билсминэн-көрсүүнэн буолбаһа, эбэтэр аймаһым, аһаһым-доруум, быһбарга миигин утарыта дьэбэккэ, саамай кылааһынайа, кини үлэһит, киһи быһыытынан хааныстыбалара, улуус уопсай интэриэһэ инники тутулуохтаахтар.

Маны таһынан барытыгар баһылык бэйэтэ сүүрэ, быһаара, ороһо сылдыһа суохтаах. Ордук бэйэтин солбуйааччыларыгар, отделлар салайааччыларыгар кизэн боломуочуйалары бизрэн, кинилэр нөһүө салайааһаах. Бэйэтэ үлүс болломтотун, бириэмэтин

үөһээһини тэрилтэлэри, салайааччылары кытта кэпсэтиигэ, үбү-харчыны эбии булууга, инвестициялары киллэриигэ, граннарга тиксиигэ үлэлэһиэхтээх.

Улуус дьаһалтатын ситиһиллээх үлэтин биир төрдүнэн дьаһалта бары үлэһиттэрэ биир өйгө-санааһа киһэрэн, биир киһи курдук түмсэн, сомоболоһон, улууспут, дьоммут-сэргэбит туһа дьон ис сүрэхтэриттэн кыһаллан үлэлээһиннэрэ буолар. Оннук сыһыан олохтоһуугар баһылыктан улахан тутулукутаах.

Улуус дьаһалтата демократичнай буолуохтаах. Үлэһиттэр бэйэлэрин санааларын аһаастык этиэхтээхтэр. Баһылык хайа эрэ үлэһити “миигин утары эппитэ” дьон өһүөннэһэр, туоратар санаата төрүт суох буолуохтаах. “Мөкүөртэн кырдык үөскүүр” дьэһинии, барыта сүбэһэн, эйэ-дэмнээхтик оноһулуохтаах. Онтон ханнык да үлэһит сүбэһэн ытыллыбыт дьаһалы, уурааһы сөбүлээбэт даһаны буоллабына, булгуччу толоруохтаах. Онуоха баһылык кытаанах ирдэбиллээх буолуохтаах.

Иккинэ.

Сүрүн болломтону —
тыа хаһаайыстыбатыгар

Эрдэ бассаабынан тарбаппытым курдук, Степан Анатольевич улууспутугар кэлэр 2022 сылы Тыа хаһаайыстыбатын сыһыан биллэрэригэр этии киллэрэбин. Тоһо дьэтэххэ, баһылык сүрүн соругунан нэһилиэнньэ дохуоттаах буолуутугар уонна доруобуйатыгар кыһаллаһаах. Онтон биһиги, чурапчылар, сүрүннээн сүөһү-сылгы иитиитинэн эрэ дьарыктанар улууспут кэлэр сылга бу салааһа улахан хамсааһыны таһаардахтына табыллар. Онно санааларым олус элбэхтэр. Олору барытын бу сырыһа кыайан суруйбаппын. Сүрүнэ тыа хаһаайыстыбатыгар төһө кыалларынан элбэх үбү-харчыны көрүүххэ уонна ону үксүн сире онорууга угуоһа. Нэһилиэктэргэ барыларыгар СПОК-тары

(сельский потребительский кооператив) тэрийэн күүһү түмүүххэ.

Өйдөбүлүм манньк. Ханнык баҕарар баһылык опордоһуна, буддьүөт үлэһиттэрин хамнастара киниттэн тутулууга суох син-биир кэлиэһэ. Хаһаайыстыбаннай тэрилтэлэр үлэлэрэ үксэ бэйэлэриттэн тутулукутаах. Тыа хаһаайыстыбата сайдыытын анаардас үүтү-эти элбэти, дьон дохуотун үрдэти эрэ курдук көрөр итэһэстээх. Учуонайдар киһи доруобуйатын улахан өтө киһи аһылыгыттан тутулукутаах дьибиллэр. Онон олохтоох аһы-үөлү дэлэти нэһилиэнньэ доруобуйатын бөбөргөтүү биир сүрүн төрүөтэ буолар. Онон доруобуйа туһугар охсуһуу хайа баҕарар саапта, хас биирдии киһи сүрүн соруга буолуохтаах. Ол иһин өссө төгүл эһиилги сылы улууспутугар Тыа хаһаайыстыбатын сыһыан биллэрэн, күүстээх, кизэн далааһыннаах үлэни ытылаһын дьон баҕаһын биллэрэбин.

Түмүк

Ханнык баҕарар үлэни ытыарга дьону өйдөтөргө, көбүлүүргэ көрдөрөр-иһитиннэрэр сирэстэбэлэр оруоллара олус улахан. Олортон быйыл тэриллибитэ 90 сылын туолбут “Сана олох” хаһыалыт суолтата эмиз кырата суох буолуохтаах.

Мин бу хаһыакка маннайгы “Ваня Грозный уонна кырыы учаастактар” дьон ыстатыйаһын 1967с. суруйбутум. Онтон ыла, 54 сыл устата сүүһүкэн ыстатыйаны таһаартардаһым. Ол эрэри кэһини кэмнэргэ үксүн өрөспүүбүлүкэ хаһыаттарыгар сылга ортотунан 40-50 ыстатыйаны суруйабын. 2010, 2017, 2019сс. өрөспүүбүлүкэҕэ “Бастын уопастыбаннай кэрэспадьизн”, лауреат аатын ытыһыт.

Эһиилгиттэн улууспутугар Тыа хаһаайыстыбатын сыла биллэрилиннэһинэ, “Сана олохтор” элбэх ыстатыйалар сизрийэлэрин таһаартарыаһын баҕарарбын биллэрэбин.

Түмүгэр чурапчылар сана улууспут баһылыга Степан Саргыдаев тула бары биһи курдук түмсүөбүн, сомоболоһуобун дьон ытырабын.

Уйбаан ПОНОМАРЕВ.

Төрөөбүт соругум

Билии төрдүн барытын бизрбит сирим баар -- Чурапчы

Чурапчы улуунун үөрэбин салалтатын «Сана олох» хаһыакка анал сыһыарыыта

САЛАЙААЧЧЫ КОЛОНКАТА

«Үөрэхтээһин» национальнай бырайыак чэрчитинэн улуус 5 оскуолатыгар «Цифровой үөрэх эйгэтэ» Федеральнай бырайыагынан сана тизиниикэнэн хааччылыгыт анал кабинеттар ахсынны 20 күнүгэр дойдубут үрдүнэн тэнэ аһыллыахтара. Төлөй, Одьулуун, С.А. Новгородов аатынан Чурапчы, Кытаанах орто оскуолалара уонна Чурапчытаагы гимназия бу кизин далааһыннаах хамсааһынна кыттарга бэлэмнэр.

Мань тэнэ хотулу усуллубуйаа сеп түбүгүр массыналар улууспут оскуолаларыгар кэллилэр -- Чакырга, Кытаанаха газель, Одьулуунна, С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатыгар ПА3 опубуустар.

Үөрэх тэрилтэлэрин матырыйаалынай-техническэй баазалара бөбүгүр, ол курдук Чурапчытаагы гимназия интэринэтигэр сыһыары тутуу ыһыллан, толору хааччылыгы кириэр, оҕолор хосторо эбиллэн, интэринэтигэр кэнээтэ, түбүстэ. Соловьев орто оскуолатыгар бэйэлэрин күстэринэн мастарыскай тутан үлэбэ киллэрдилэр.

Улуус бири кырдыаас оскуолата -- Т.М. Каженин аатын сүгэр Арыылаах оскуолата 130 сылын бэлэстээтэ, Ил Түмэн дыкутааттара Ф.В.Габышева, М.Д. Гуляев ыалдьыттаатылар. Тыва сирин кэлиминик өйөөһүн бырагырааманан В.С. Яковлев-Далан аатынан Кытаанах оскуолатын сана дыһыт үлэбэ кириэр, улуус дьонун-сэргэтин үөртэ. СӨ Ил Дархана Айсен Николаев, үөрэх уонна наука министригэр толоросочу Ирина Любимова бу дыһалга кытыннылар. И.Е. Федосеев-Доско аатынан Дирин агрооскуолатын 100 сыллаах үбүлүөйү үрдүк таһымнаахтык ааста, оскуола ис-тас оноһууттар, үлэтигэр-хамнаһыгар эрдэттэн үлэ ыһыллан, өрө көтөбүллүү барбытын аһаардас граннарга, бырагыраамаларга үлэлээн, пуонда тэриллэн элбэх үл кирибитин бэлэстиибит. Ил Түмэн дыкутааттара П.П. Лилигин, М.Д. Гуляев, СӨ

Ил Дарханын уонна Бырабыыталыстыбатын иһинэн үлэлиир Олохтоох бэйэни салайыныы департаменын салалтатыттан В.В. Птицын уо.д.а. кыттыны ыллылар.

Педагогтар идэлэрин таһымын үрдэтэр куюкурустар тигиз быстыбака ыһыллылар. «Сүрэхпин оҕолорго аныбын» улуустаагы куюкуруска 11 кылаас салайааччыта кыттан, мунуутор кыайылаабынан Одьулуун орто оскуолатын алын сүһүбүн учуутала Алешина Пономарева буолла. Бу күнүгэр эдэр учууталлар күрэхтэһэ сылдьаллар. «Сыл иитээччигэ-2021» ереспүүбүлүкэтээби куюкуруска улуус чизин Чурапчы «Тулумчаан» уһуаанын иитээччигэ Ольга Дьячкова күүсүкээтэ. Саха сирин тас өттүгэр Хадаар, С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолаларын уонна Чурапчы гимназиятын учууталлара курустаннылар. Түөйэ оскуола-уһуаанын педагогтара П.Г. Местникова, А.В. Платонова «Алын сүһүбү оскуола-уһуаан усуллубуйагыгар оскуола иннинээби бөлөх үлэтин тэрийии» ааптарыскай сэмнээрдэригэр 65 киһи кытынна. Бэйэлэрин тус үлэлэрин, бырайыактарын билиһиннэрдилэр, утумнаах үлэ уопута көрдөрүлүннэ.

Инбэлииттэр декадаларыгар болдьоон, педагогическай үлэ бэтэрээннэр М.И. Чичигинарова, А.П. Перевалова, доруобуйаларыгар хааччахтаах уонна инбэлиит оҕолору иитэр-үөрттэр киһи сырдаттар «Сырдык санаа кынаатынан» кинигэ сүрэхтэнэн киз эйгэбэ табыста.

7 предметинэн 9-11 кылаас бадалаах оҕолоругар эрчийэр экссэмэннэр ФЦТ матырыйаалларын ыһыллылар. Түмүктүү судаарыстыбаннай аттестацияга кириэр быраабы ыһыга 11 кылааһы бүтэрээччилэр нуучча тылыгар түмүктүү өйөн уонна аахпыттан суруйдулар.

«Инникигэ хардыы» научнай-практическай кэмпириэнсийэ улуустаагы түһүмэсэр 21 оскуолаттан уонна «Үөрүү» оҕо дыбурун сайынналар киинтэн 282 бырайыак кытынна. 15 секциянан 127 оҕо миэстэлэстэ -- 19 лауреат, 1 ист. диплом -- 20, 2 ист. диплом -- 38,

3 ист. диплом -- 50. Тохсунньуга ыһыллар Саха сиринээби түһүмэххэ 65 оҕо мэхтиэлэннэ, кинилэр ортолоругар 20 юниор -- 5-6 кылаас оҕолоро. Сайын «Научное лето» лаабырга дырыктанан ытыры ылбыт Арыылаах оскуолатын үөрэнээччилэрин 2 бырайыага эбии кириэбэ.

Арасыйатаагы предметинэн олимпиада уонна Саха сирин үөрэнээччилэрин олимпиадата 7-11 кылаас оҕолоругар 23 предметинэн ыһыллына. Улуустаагы түһүмэххэ 1133 үөрэнээччи 1819 үлээн кытынна. Кинилэр истэриттэн 525 кыайылаах үлэ ереспүүбүлүкэтээби түһүмэххэ кириэргэ ыһыллына. Ааспыттар улуус чизин күүсүкүөхтэрэ.

«Кыайыы Түмэлгэр бастаа» Арасыйатаагы оскуола түмэлэрин пуорума» бырайыак чэрчитинэн ыһыллыгыт Аҕа дойду Улуу сэриитин сылларыгар регион умнуллубат бэлэ дааталарыгар уонна соһутиепарыгар аһамыт оскуола түмэлэрин бастын быыстапкатын куюкуруһугар 85 регионтан 1181 хамаанда кытынна. Манна «Эшелоннай кинигэ. Мамай булгуннаабын экспозициятын быыстапкага музейнай быыстапканын кыттан И.М. Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатын түмэлэ кыайылаах аатын ылла. Оскуола үөрэнээччилэрэ уонна педагогтара И.М. Павлов, Мамай булгуннаабын уонна Ильмень күөлгэ ирдиир үлэ уонна Аҕа дойду Улуу сэриитигэр кыттыгыт бири дойдубаахтарыт тустарынан кэспээтилэр. Оҕолору М.В. Дьячковскай уонна П.А. Матвеева салайан кытыннардылар. Бу улахан ситиһиһиринэн оскуола бары кэлэктибин эбэрдэлиибит.

Билигин 2-с чизипэри хаачыстыбалаахтык түмүктүү сорук турар, үлэ сыллаагы түмүгүн таһаарар кэм кэллэ, бары кыһамныгытын ууран, үрдүк көрдөрүүгэ талаһабын, үөрэнээччилэрбитигэр, учууталларбытыгар ситиһиһилэри баҕарабын!

Юрий ПОСЕЛЬСКАЯ,
үөрэх салалтатын начаалынныыга.

Чурапчырайсэбизтин 1956 с. от ыйын 20 күнүгэр 178 нүөмэрдээх исполкомун быһаарытынан, Чурапчы нэһилигэр бастаагы уһуаан тутуугар уруоку Ачкасар (Түөйэ учаастага) эргэ начаалынай оскуолатын көһөрөн адалан тутарга быһаарыны ыһыллыгыттар. Бэрт кыра бириэмэ иһигэр Ефим Константинович Прокопьев биригээдэтэ тутууну бүтэрэн, 1956 с. алтынны 18 күнүгэр Илин түөлбэбэ айылҕа маанылаах сиригэр Чурапчы күөлүн үрдүгэр 25 миэстэлээх 1 нүөмэрдээх уһуаан аһыллыгыта. Уһуаан бастаагы сэбиздиссийинэн Дария Гаврильевна Кириллина, поварынан Зоя Ефимовна Прокопьева, иитээччинэн Акулина Петровна Платонова үлэлээбиттэрэ. Бу кэмтэн оройуонна оскуола иннинээби үөрэхтээһин төрүтэммитэ.

Салгыы 60-70 сылларга үлэлээбит үтүө үлэһиттэр историяга бэйэлэрин суолларын хаалларбыттар. Ол курдук сэбиздиссийдэр Д.Г. Кириллина, В.В. Осипова, Е.Д. Стрекаловская, М.И. Феофанова, А.А. Фомина-Григорьева, А.Д. Местникова, М.К. Макарова уһуаан матырыйаалынай-техническэй баазатын бөбүгүтүтэрэ: эбии сыһыары тутуу, ууан сылытыны киллэри тутуу, ууан сылытыны ыһыллыгыттар. Оҕо хаачыстыбалаах үөрэби ыларыгар уонна төрөппүтү кытта үлэбэ сана сүүрээни киллэрситтэрэ.

Бу сыллар тухары оройуонна эрэ буолбака, ереспүүбүлүкэбэ биллибит иитээччи, ССРС үөрэбириитин туйгуна И.Е. Васильева уонна бастын иитээччилэр М.Д. Вирдылина, Е.И. Кузьмина, М.Е. Ильина, муусукаба уһуааччылар Зинаида Николаевна Захарова, Григорьяна Григорьевна Кузьмина, Надежда Георгиевна Чукова уо.д.а. үлэлээбиттэрин кизин тутта ааттыбыт.

Оҕо доруобуйатын бөбүгүтүгэ Прасковья Степановна Иванова, Изабелла Георгиевна Кузьмина, Любовь Васильевна Антипина, Наталья Александровна Монастырева-Турнина тус кылааттарын киллэрибиттэрэ. Ньээнкэлэр М.И. Неустроева, Степанида Ивановна Дьячковская, Екатерина Егоровна Макарова уо.д.а. оҕолору бэйэлэрин сылаастарынан

Билиги «Мичилбит» үүнэр-сайдар

угуттаабыттар. Минньигэс астаах повардарынан З.Е. Прокопьева, Е.В. Саввина, И.П. Местникова үлэлээбиттэрэ. Истинник ахтабыт эппизтээх ис-тас үлэбэ сылдьыгыт М.Г. Оконешникованы, Ф.М. Толстоухованы, З.Н. Макарованы, В.Г. Бурнашеваны, С.Г. Слепцова, В.В. Хоитановы, В.В. Керемасовы уо.д.а.

90-с сыллартан сэбиздиссийинэн РФ-норуот үөрэбириитин туйгуна, СӨ Гражданскай инициативатын туйгуна, СӨ үөрэбириитин бочуоттаах үлэһитэ М.Н. Яковлева аһаабыттан уһуаан үлэтигэр-хамнаһыгар тосту уларытылар кирибиттэрэ, үөрэхтээһин хаачыстыбатыгар улахан болҕомто ууруллан сана сүүрээнир, инновационнай хамсааһынна саналыы көрүүлээх, дириг ис хоһоонноох үлэлэр күүсэ барбыттар. Уопуттаах педагогтун М.Д. Вирдылинынын, эдэр кэскиллээх Ю.П. Трофимованынын айымнылаах үлэлэрэ саҕаламмыта. Уһуаан үлэтигэр төрөппүттэргэ бэйэни салайыныы сэбизтин сана формата тэриллэбитэ, оҕолор удыурдарыттан утумнаабыт дыбуурдарын сайыннарыыга үлэни саҕалаабыттар, аныгы кэм ирдэбиллэн дьиз кэргэнэ табыгастаах араас сана форманан эбии бөлөхтөр арыллыбыттар.

«Мичил» уһуаан инновационнай хайысхага өр сыллаах үлэтин научнай таһымна таһааран, үлэһиттэр уопуттар олобурут 9 методическай пособиены таһааран оройуон, Саха сирэ, Арасыйыа үөрэхтээһинин эйгэтин, педагогическай

уопастыбаннаһын ортотугар кизин сэнээримни ылбыта.

Билигин сүрүннүү иитээччи М.Д. Жиркова салайытынан методическай үлэни бары педагогтар, испислиистэр аныгы информационнай, мультимедийнай, цифровой технологиялары күүсүтээхтик туһанан, сайынналар үөрэби оҕо иитиитигэр туһаайан, төрөппүттэригэр биригэ буолан, ФГОС соруктарын айымнылаах үлэлэринэн олоххо киллэрэллэр.

Оҕону иитиитигэ-сайыннарыыга, уһуаан үлэһиттэрэ эрэ буолбака, төрөппүт, дьиз кэргэн ороола улахан аһаабыт, 2019 сылтан сэбиздиссий М.Н.Яковлева көбүлээн төрөппүтү кытта үлэбэ төрөппүттэргэ бэйэни салайыныы сэбизтин сана формата кирибитэ. М.С. Кардашевская, М.Д. Жиркова, А.В. Кычкина, Д.В. Монастырева, уо.д.а. бири дьиз кэргэн курдук сомоҕо буолан үлэлэспиттэрэ элбэх түмүктэри аһалбыта.

Тэтимнээх аныгы үйэ сайдытыгар сизэ-майгы кыһалбатын көрөн, «Формирование духовно-нравственных ценностей личности посредством виртуального музея» уонна «Виртуальный музей как средство социализации ребенка дошкольного возраста» бырайыактар үөскээн, бүгүгүн күннэ диэри СӨ Национальнай художественнай түмэлин кытта ыкса ситимнээхтик үлэлээн кэллэбит. Кинилэр нөнүө салгыы Санкт-Петербург Нуучча түмэлин виртуальнай филиалын кытта

билсэн, билигин соцпартнерство быһыытынан үлэ барар.

«Мичил» уһуааммыт таһаарылаах үлэбэ-хамнаһа араас таһымнаах күрэхтэргэ үрдүк сыанабылы ылбыта. Арасыйатаагы үөрэх тэрилтэлэрин быыстапкатыгар (2015), «XXI үйэ үөрэбин тэрилтэбэ. Лидер лигэтэ -- 2017» куюкуруска кыттан лауреат, Неватаагы үөрэх Ассамблеятын «Лидер в области духовно-нравственного и патриотического воспитания» куюкуруһун диплома урдүк аатын сүкүлүтүт. 2015 с. Саха сирин бастын уһуаанынан ааттаммытыт, ону тэнэ «Уопастыбаннас билиһинитэ» анал аанка тиксиппит.

2016 сыллаахха С.А.Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын кытта «Сити ситимэ» диэн бырайыактынан СӨ Ил Дарханын гранын ылбытыт саамай суолталаах ситиһиһитинэн буолар. Бу сыл национальнай реестргэ «Ведущие образовательные учреждения России», федеральнай электроннай реестргэ «Доска почета России» кирибиттэ уо.д.а. ситиһиһилэр кэлбиттэ элбэби этэр.

Үгүс сылларга оройуонмут, нэһилигэспит салалтатын, дыкутааттарын кытта ыкса үлэлэһэн, 2019 с. балаһан ыйыгар саамай улахан баҕа санаабыт туолан, сыл-сырдык, сыл-сылаас, аныгы ирдэбиллэргэ толору эппизтиир сана уһуааммытыгар кирибиттэ. Бүгүгүн күннэ XXI үйэ сана эриччи сайдылаах оҕотун иитиитигэ-сайыннарыыга «Детский сад-парк» оҕо көңүлүк сылдьан сайдар эйгэлээх бырайыакка айымнылаахтык үлэлибит. Хаһыс да сылын «Аһаас эйгэ», «Сити ситимэ» ереспүүбүлүкэтээби сетевой бырайыакка (сал. п.н.к. Т.А.Макарова) кирисэн үлэлибит.

Айымнылаах, инники кэскиллээх үлэбитин салайар үөрэх салалтатын бары кэмнэ салайыт салайааччыларбытыгар, чуолаан оскуола иннинээби үөрэхтээһини салайыт М.И. Чичигинаровага, Е.И. Егоровага, М.П. Оконешниковага, А.С. Капрыновага истинник махтанабыт.

Мария Вирдылина,
старшай иитээччи,
Марина БАТАРИНА,
иитээччи.

Диринг билиилээх учуутал – уһуйааччы

Учуутал үөрэтэр оболоро география олимпиадатыгар улууска ситиһилээхтик кытталлар. СӨ Ыччат министриэтибэтэ тэрийэр «СЫП» эдэр ыччат экспедициятыгар 2009 сылтан көхтөөхтүк кыттан, хайа уонна ныйац бырамыысыланнаһын кытта сибээстээх техникэскэй идэлэри тапаллар. Үрдүк билиилээх, эппиэттээх үлэтинэн Анна Гаврильевна үөрэби билиини толору ситиһэр, үрдүк хаачыстыбаны көрдөрөр. Түмүктүүр экссэмэннэр көрдөрүүлэрэ улуус орто көрдөрүүттэн үрдүктөр.

Анна Гаврильевна кылаас салайааччытын быһыытынан кылааһы түмүүтэ, киһилии сирдээх буолууга, идэ-туһаайар ахсаабат үлэтинэн төрөппүттэр, үөрэнээччилэр махталларын ылбыта. Кини сыплата «Абитуриент» ыстаабыгар кыһамнылаахтык үлэлээн, оскуола выпускниктара бары үөрэххэ кириэспэр ситиһиллэр, бары үлэнэн хааччыллаллар. Кэники үс сылга педагогидэтуһаайар исписэлиинэн үлэлээн, «Мин уонна мин карьерам» тус бырагырааманы онорон сайыннарар, нэһилиэк тэрилтэрэ уонна улахан кылаас кэлэктииптэрэ биригэ үлэлииллэрин ситиһэн баһылыгы кытта дуогабар түһэрсиллэнэ. Үөрэнээччилэр нэһилиэк тэрилтэлэрин араас хайысхалаах үлэлэрин усулуобуйатын кытта билсэллэр, үлэ практикатын аһаппалар. Чикпэр аайы уйулба тиэстэрин, ыйтык түмүктэринэн үөрэнээччилэри уонна төрөппүттэри кытта тус кэпсэтии ыһтыллар. Идэ биэрэр үөрэх кыһаларын кытта оболоро

билиһиннэрэр сыаллаах айаннары тэрийэн, ХИФУ, АГАТУ уонна орто үөрэх кыһаларыгар сырытыннарда.

Методист учуутал, сатабыллаах тэрийээччи буолан Анна Гаврильевна 13 сыл (2004-2017) улуустаабы география учууталларын методическай холбоһугун утумнаахтык салайбыта. Бу кэмнэ география учууталлара араас таһымнаах идэ маастарыстыбатын куонкурустарыгар ситиһилээхтик кыттыбытара. Үгэс буолбут туристическай сүлүүттэри, мистэтигэр тиийэн ыһтыллар консультациялары, методическай сэмнээрдэри холбоһук тэрээһиннээхтик ыһпыта. Педагогическай уонна уопастыбаннай үлэ-көхтөөх география учууталларыгар Анна Гаврильевна көбүлээһининэн география учууталлара новатор учуутал Е.Д. Макаров аатынан үрүн көмүс бэлэни олохтообуттара. Методист быһыытынан эдэр кэллээгэлэригэр үлэ бырагыраамаларын оностоллоругар үгүстүк көмөлөспүтэ, элбэх субэниаманы биэрбитэ. Үөрэх салалтата тэрийбит уопуттаах учууталлар бөлөхтөрүгэр кириэн, методическай десаннарга кыттан аһабыс уроктары ыһпыта, сэмнээрдэргэ кыттыбыта. Эдэрдэргэ наастабынныгынан уһуннук үлэлээбитэ, кини салалтатынан үөрэнээччигэ П.М. Федосеев төрөөбүт оскуолатыгар география учууталынан үлэли сыйдыар. Анна Гаврильевна суолун батыһан, үгүс үөрэнээччилэрэ география учууталынан Амма, Ньурба, Уус Алдан, Чурапчы уо.д.а. улуустарга, Дьокуускай куоракка үлэлииллэр.

Анна Гаврильевна научнай-чинчийэр үлэнэн утумнаахтык дьарыктанар, айар кэлэктиип састаабыгар кириэн, 2016 с. кыраайы үөрэтэр Чурапчы улуусун географическай атлаһын таһаарыттар. Билигин 5 кылаастарга төрөөбүт кыраайы үөрэтиигэ «Чурапчы – төрөөбүт дойдум» үөрэнэр кинигэни таһаарыыга үлэлэһэр. «Инникигэ хардыы» НПК улуустаабы түһүмэсэр экспиринэн үлэлиир.

Педагог уопастыбаннай үлэ биир көхтөөх кыттааччыта, нэһилиэк дьахталларын кэмистиэтин чилиэнэ, нэһилиэк дьокутаата, «Саха Сирэ» хаһыат интэриниэт-версиятын уопастыбаннай көрөспэдиэнэ. Диринг түөлбөтин экологиятын контуруоллуур бөлөх салайааччыта, улахан кылаас оболорун түмэн уулуссаларынан рейдэлэри онороллор, ол түмүгүнэн хаартысканан отчуоттаан хаһыаттары таһаараллар.

Туруу үлэһит киһи, СӨ үөрэдириитин туйгуна, «СӨ педагогтарын династията», «Саха сиригэр Нуучча географическай уопастыбатын салаата сайдыытыгар үтүөлэрин иһин» бэлэз хаһаайына, үлэ бэтэрээнэ Анна Гаврильевна кэргэнинэн Николай Соломоновичтыын икки уол обону улаатыннарар атахтарыгар туруордулар, үрдүк үөрэхтээтилэр.

Ытыктабыллаах Анна Гаврильевнабытыгар үлэтигэр ситиһиллэри, чэгиэн туругу, дьолу-соргуну бабарарбыт.

Сардана КАРДАШЕВСКАЯ,
уопсай үөрэхтээһин уонна методическай хааччыыны отделын начаалынныыга.

Быйыл Иван Федосеев-Доосо аатынан Диринг орто агрооскуолата 100 сылын бэлэтиир үөрүүлээх дьаһалыгар география учууталынан айымнылаахтык үлэли сыйдыар Анна Гаврильевна Борисовага СӨ үтүөлээх учуутала үрдүк аат инэрилиннэ.

Анна Гаврильевна 1984 с. А.А. Жданов аатынан Иркутскайдаагы судаарыстыбаннай университеты бүтэрэн, география учууталын идэтин баһылаан, Чакыр орто оскуолатыгар үлэтин саҕалаабыта. Диринг оскуолатыгар 1992 сыллаахтан үлэли сыйдыар. 1999 с. СГУ педагогическай үнүстүүтүгэр «Үөрэхтээһини салайыы» үөрэбин ылбыта.

ТЭТТИК СОНУННАР

Аан дойдутаабы инбэлииттэр күннэрин чэрчитинэн улууска ыһтыллыбыт декадага кыттыһан, «Чурапчы Кэскилэ» оҕо хамсааһынын ыһырытынан «Сага дьыллаабы бэлэх» дьин аһымал акция ыһтылынна. Улуустан барыта 12 оҕо хамсааһына кытынна, 12 бэлэх оноһуллан «Самоцветы» доруобуйаларыгар хааччактаах оболордоох ийэлэр кулууптарыгар туттарылынна.

Ону тэнэ иккис сылын инбэлиит оболорго «Зимняя сказка» дьин айар онлайн-куонкурус ыһтыллан, 12 оҕо кыттыыны ылла.

Холсон айыытыгар Одьулуунтан Герман Карпов кыайылаах буолла (11 кыл.), 2 м. Улахан Күөлтэн Алина Федорова (9 кыл.), 3 м. Сылантан Алена Игнатеева (6 кыл.) уонна Аммантан Айаал Слепцов (7 кыл.) буоллулар.

Декоративнай-прикладной хайысхага Мугудайтан Вероника Скрыбина (4 кыл.) уонна Улахан Күөлтэн Делизия Дормидонтова (6 кыл.) бастаатылар, 2 м. Улахан Күөлтэн Аниита Максимова (5 кыл.), Одьулуунтан Юра Ширяев (5 кыл.), 3 м. – Аммантан Алик Сергеев (7 кыл.), Сылантан Ксения Москвитина Соловьев оскуолатыттан Сандаара Макарова (5 кыл.).

Уруһуйга Сылантан 1 кылаас үөрэнээччигэ Тимур Говоров бастыры ситистэ.

Оболор оноһуктара истинник, ис сүрэхтэн оноһуллубуттара киһи сүрэжин долгутта.

Түмэр күн

Быйыл алтынны 29 күнүгэр Арасыйыа оболорун хамсааһына төрүттэммитэ 6-с сылын бэлэтиэттибит. Бүтүн Арасыйыа оболорун биригэ түмэр хамсааһын 2015 сыллаахха алтынны 29 күнүгэр Дойду Бэрэсидьиэнин Владимир Путин ыйаабынан олохтоммута. Бу күннэ туһуламмыт «Биһиги бары – биригэ» ереспүүбүлүкэтээби сүлүүкэ куйаар ситимин нөһүө Саха сирин араас муннугутан 307 оҕо хамсааһынын актыбыыстара, педагогтара кытыннылар. Биһиги улуустан Хатылы, Алабар, Улахан Күөл, Мугудай, Хадаар, Чурапчы оскуолатын оболоро кыттыыны ыллылар.

Тэрээһини «Саха сирин кэнчээри ыччата» ереспүүбүлүкэтээби тирэх киин исписэлиинэ Таисия Томская салайан ыһтыта. Тэрээһин Арасыйыа оболорун хамсааһынын өрөгөй ырыатыттан саҕаланна. Мустубут оболору Арасыйыа оболорун хамсааһынын Саха сиринээби координатора Нюргуяна Владимировна Макарова, Саха сирин оболорун түмсүүтүн бэрэсэдээтэлэ Влад Бурашев, пионерия уонна оҕо хамсааһынын бэтэрээнэ Нина Афанасьевна Барашкова эбэрдалээтилэр. Бу күн «РДШ мин олохтор» куонкурус түмүгэ билиннэ, Д.Д.Красильников аатынан Мугудай орто оскуолатын «Сомоҕо» оҕо хамсааһына бэлэтиэттэнэ. Жатай оскуолатын оболоро маастар-кылаас ыһтылар.

Саха сирин оболорун хамсааһынын күнэ сылын аайы ахсынны 5 күнүгэр ыһтыллар. Бу күн сыллаабы түмүк тахсан бастыһынар бэлэтиэттэннэр. «Дьулуур» бэлэтиэн В.С.Соловьев-Болот Боотур аатынан Хатылы орто оскуолатын үөрэнээччигэ Яков Чичигинаров, СӨ Ыччакка уонна социальнай коммуникацияларга министриэтибэтин Бочуотунай грамотатынан үөрэх

салалтатын сүрүннүүр исписэлиинэ О.Б. Игнатеева, махтал суругунан профессор Г.П. Башарин аатынан Сылан орто оскуолатын педагог-организатора А.Н. Сергеева, С.С. Яковлев-Эрилик-Эристина аатынан Чакыр орто оскуолатын педагог-организатора Т.М. Аммосова, СПО-ФДО Бочуотунай грамотатынан А.П. Илларионов аатынан Хайахсыт орто оскуолатын дириэктэри иитэр үлэ-солбуйааччы С.А. Кузьмина наҕараадаланнылар. Хадаар орто оскуолатын 10 кылааһын салайааччыта С.С. Григорьевага «Оҕо хамсааһынын кытта үлэлиир бастың кылаас салайааччыта» аат инэрилиннэ.

Улуус үөрэнээччилэрин, бу үөрүүлээх күннэринэн эбэрдалиитит, барыһытын түмсүүлээх, биир сомоҕо буоларга ыһырабыт.

Христина ПРОТОПОВА,
иити уонна эбии үөрэхтээһин отделын исписэлиинэ.

ДЫИЭ КЭРГЭННЭ ОБОНУ ИИТИИ КӨРҮННЭРЭ

Киһи үксэ ологон тухары дьыэ кэргэннэ олорор. Бастаан төрөппүттэрин дьыэ кэргэттэригэр, онтон бэйэтин дьыэ кэргэнигэр, онтон сааһыран баран оболоругар опоруон сөп. Дьыэ кэргэни төрөппүт уонна оҕо тапталын оскуолата дириллэр. Билэрбит курдук, дьыэ кэргэннэ киһи личность быһыытынан ситэн, сайдан тахсар, туһунан суолаах-иистээх буоларыгар акылаат ууруллар.

Дьыэ кэргэннэ обону иити 4 көрүнэ баара биллэр. Ол көрүннэри ырытан көрүүххэ.

Бастаки көрүн – итэбэллээх (авторитетнай), бу көрүнү туһунан төрөппүт оботун сайдыытыгар бэйэтин оруола улаханан сөпкө өйдүүр. Оҕо тус сайдыытыгар кыах биэрэн сөптөөх усулуобуйаны тэрийэр. Оботун кытта тэҥнэ субэпэһин киинэхэ ирдэбиллэрин сөптөөхтүк туруорар. Наада буоллаһына, ирдэбилин сымнатар, эбэтэр күүһүрдэр. Оботун кытта аһабыстык кэпсэтэр. Манньык ньымалаах дьыэ кэргэннэ улааппыт оҕо бэйэтигэр эрэллээх, бэйэтин сөпкө сыаналанар, хонтуруолланар, оботун устата ханна да тийдээбинэ, түргэниик оннун булунар.

Иккис көрүн – баһыйар (авторитарнай). Иитиигэ баһыйар ньыманы туһунан төрөппүт оботугар биэрбит

соруудабын бирикээс курдук чопчу туоларын ирдир. Аһабыстык кэпсэтиини билиммэт, дьыэ иһигэр элбэх быраабыла уонна ирдэбил олохтонон. Оҕо баҕа санаата учуоттаммат. Манньык дьыэ кэргэннэ улааппыт оҕо түнүктэх, кэпсэтиннээх суох, куттабыс, киһнээх буолар. Табаарыстарыттан, тулалыыр дьонтон сатаан тулу да ирдэбэт, туруорсуута суох буолар. Кыыс оҕо бэйэтэ санаата суох, дьон тылыгар түргэниик кириимтиэ (ведомый) буолар. Уолаттар кырыктаах, буруйдарын билиммэт, куруук атын дьонно буруйдарын түһэрэр буола улаатталлар. Манньык дьыэ кэргэннэ улааппыт оҕо лидер буолбат.

Үһүс көрүн – итэбэни-быһаһы кытта эйэлэһимтиэ (либеральнай) ньыма. Бу көрүнү анархияга майгыһынаталлар. Манньык ньымалаах дьыэ кэргэннэ оҕо иитиитигэр чөлчөкүтк сыһыаннаһаллар, бобуу-хаайыы, быраабыла ирдэбил дьыэ туруорбаттар. Оҕо оҕо аһара көнүл биэрэллэр, оболорун инникитигэр эппиэтинэни сүкпэттэр. Манньык оболор наар көнүллүк сылдыһыт буолан, киһи тылын истибэт, кырыктаах, дьон ортогугар туттунар дьыэ билбэт буолаллар. Бэйэ-бэйэ ирдэбилэ суох, бэйэмсэх буолан, оскуола уонна дьыссаат быраабылатын толорууга кыһалланы

көрсүөхтэрин сөп. Араас ассоциальнай бөлөхтөргө кыттыһыахтарын сөп.

Үһүс көрүн – аахайбат, кыһаллыбат (индифферентнай) ньыма. Манньык көрүннэ төрөппүттэр оҕо иитиитин кыһалба оностубаттар. Оҕо кыһалбатын бэйэтэ быһаарар, төрөппүт өттүттэн өйөбүл, тирэх уонна ирдэбил суох. Оҕо таннар танаастаах, иһэ тот буолла да, сылдыһа дириллэр, төрөппүт бэйэтин кыһалбатын өрө тутан оботугар биризмэ уурбат. Манньык дьыэ кэргэннэ иитиллибит оҕо сылаас, истин сыһыан, болсомто ылбатах буолан бэйэтин намыһахтык сананар, оболор ситиһиитэ суох буолуон сөп. Арыгыга, наркотикага убаһар кутталлаах.

Үөһэ ыйыллыбыт бастаки итэбэллээх ньыманы туһунан ордуу туһалааба көстөр. Ол гынан баран биир эр көрүнү туһунан обону иитэр ыал аҕыйах буолуо, барытын ырытан көрөн, наадалаабын ылан туска туһанаахха сөп. Оҕо дьыэ кэргэннэ иитиллибит сыллара, киһи киһи буолан тахсарыгар бигэ акылаат буоларын өйдөөн, доруобай уйулҕалаах, чөл куттаах киһини иитэн таһаарарга төрөппүт эппиэтинэстээгин өйдүүбүн.

Туйаара ФИЛИПОВА,
үөрэх салалтатын психолог-педагогическай отделын исписэлиинэ.

Сыһыарыыны бэлэмнээтилэр Мария АРТЕМЬЕВА, Анна ЗАХАРОВА.

— ПЕРЕДОВИК — СТРОИТЕЛЬ БАМА —

Наш земляк, помогавший строить Нерюнгри

В 1986 году по окончании инженерно-технического факультета ЯГУ, чуралчинец Николай Иннокентьевич Макаров вместе с выходцем из села Дирин Александром Петровым и якутянином Александром Ларионовым попали по распределению в г. Нерюнгри.

«Я начал работать в Нерюнгри в сентябре 1986 года. Добирался до пункта распределения врозь. Я долетел вечером и сразу на такси отправился в Нерюнгри. Еле с помощью людей к концу рабочего дня отыскал комбинат «Якутгестрой», потом пришлось возвращаться к тете в Чульман. Она была родом из села Хадар.

До ночлега добрался затемно, с большим трудом отыскал их дом в темноте. Она была замужем за приезжим, в интернациональной семье подрастал ребенок.

На следующий день на комбинате меня ждали. Сразу дали комнату в общежитии. Таким образом, со 2 сентября я начал свой трудовой путь с должности «Мастер строительного потока», с ходу влившись в рабочий процесс на домостроительном заводе. Мы делали панели для КПД-домов, плиты, наружные стены, перегородки и санузлы, то есть все что было необходимо.

Там я впервые был по настоящему удивлен. Забегая вперед расскажу, что с самого начала Вячеслав Егорович Попов и другие зазывали меня работать в родном районе. Но когда на комиссии меня спросили: «Куда ты хочешь распределиться?», я ответил, что хочу в Нерюнгри. Я знал, что там есть места. «А ты что — романтик?» — спросил кто-то из членов комиссии.

Тогда Нерюнгри находился в самом рассвете. Население было более 100 тысяч человек, город строился усиленными темпами. Я ответил, что я не романтик, а просто хочу применить полученные в университете знания на крупном производстве, хочу набраться опыта и если понравится, то остаться в Нерюнгри жить. Оказалось — я не ошибся!

Я действительно научился сам делать и панели, и плиты, и арматуру. На заводе работало мне легко, потому что в университете я хорошо учился по спецпредметам. На нашем факультете работали такие замечательные преподаватели, как Василий Филиппов, Ким Туралысов, Кузьмин, Альбина Поисеева, Юрий Буслаев, Аржаков и другие известные ученые. Я до сих пор горжусь, что учился в ту пору именно у этих преподавателей.

На завод нас привозили рано утром, начинающим специалистам назначали наставников, уделяли много внимания. Кроме этого устраивали и испытания для молодежи, хотели удостовериться кто на что способен. Я все это достойно прошел.

Для допуска к работе в строительстве нужно было сдать много экзаменов, получить разные корочки и удостоверения. Многие мучались, не

могли получить заветное разрешение, а я все сдавал с первого раза. К примеру на нашем участке, без корочки нельзя было подписывать бумаги.

Огромным плюсом того, что я начал работу на Нерюнгринском заводе было в том, что я своими глазами видел из чего делают стройматериалы, плиты, панели, как закладываются, какую они имеют структуру, что впоследствии помогало в работе. Поэтому, когда меня выпускали работать на строительный участок, я был уже готовым инженером.

Отрадно вспомнить начальство тех лет. Я им от души благодарен. В ту пору поддерживали тех, кто хотел и любил работать, тех, кто постоянно стремился к знаниям. Директор нашего ДСК Каразмин имел еврейское происхождение. На протяжении всей жизни я считаю, что это был настоящий специалист, глубокий профессионал, который находился на своем месте. Строительство было его жизненным призванием. Он знал в строительстве все до мелочей. Я сомневаюсь, что современные руководители смогут знать столько, сколько знал Каразмин. Он часто повторял любимые поговорки: «Глаза боятся — руки делают», «Кадры решают все».

На комбинате он руководил тысячами людей, но утром, совершая ежедневную пробежку, всегда забегал на стройку, никогда не приезжал на служебной машине. Бывает, что в 6.30ч работаешь на девятом этаже, а тут появляется сам директор!

Тогда мы строили даже в самых окраинных деревнях. Если поразмыслить, то в те годы в республике разворачивалась очень масштабная стройка. В Якутске тогда начинал работать домостроительный комбинат, который был намного мощнее Нерюнгринского. Но почему-то, до сих пор не достроен городок с населением в 300 тысяч человек.

Я работал в Нерюнгри с 1986 по 1989 год. Потом переехал в родную Чурапчу.

В Южной Якутии мне нравилось все, кроме природы. Я скучал по нашим зеленым аласам, белым березкам. А с общением все было в порядке. Никто не обижал меня, потому что я был якутом. В Нерюнгри жили много людей разных национальностей. Вначале я жил в комнате с молдаваном и татаринном, потом мне выделили отдельную комнату.

Какое то время я жил один, пока не встретил земляка, которому негде было жить. Мы стали жить вместе, а потом он женился и переехал в город.

Через три года я перевелся в совхоз «Чурапчинский» старшим прорабом. Тогда я был холост и молод, работал по 2-3 смены непрерывно, имел круглосуточный доступ к строительству. Иногда за всю зиму я ни разу не видел солнечного света. Приходил со смены и засыпал, просыпался вечером, когда было уже темно и снова шел на работу...

Потом десяток лет до выхода в пенсию я работал в районном управлении образования. Когда мы строили новую контору УНО вместе с директором МУПК Николаем Аммосовым, выпал шанс вновь побывать в Нерюнгри. Увидев знакомые с молодости строения, вспомнил, как мы тогда работали, вспомнил начало своего трудового пути. Один квартал отстроили с нуля, а во время возведения длинного многоквартирного дома, прозванного «Китайской стеной», я был старшим монтажником по ДСК... Какими же тогда бешеными темпами шло строительство! Бывало, что в одну смену за раз работало по 7-8 кранов.

Также и в других районах, на стройках в Томмоте, Ленске никогда не обижали специалистов из местного населения. Напротив, если ты проявлял свои деловые качества наилучшим образом, тебя всегда поддерживали, поощряли, очень хорошо относились, приглашали на разные праздничные мероприятия.

Помнится, что в одно лето я

поработал на монгольско-китайской границе на угольном разрезе Хоронор в Читинской области. Там мы жили в домах, построенных своими руками и очень этим гордились.

В Нерюнгри мы изготавливали детали «под ключ»: наружные панели со цветной штукатуркой, внутренние — с отделкой кафелем и т.д. Это значительно ускоряло сроки строительства. Раньше после сдачи объекта над ним все лето работали фасадники. А после нововведений, когда всю отделку выполняли на комбинате, им оставалось только протереть швы. Ничего, стоят до сих пор!

Темпы строительства реально впечатляли. За один месяц возводили коробку девятиэтажного одноподъездного дома. Оставалась только внутренняя отделка.

В отделе кадров ДСК начальником работал гордость чуралчинец — Афанасий Петрович Илларионов. Он к тому же приходился родственником Александра Петрова и поэтому часто приглашал нас в гости: «Приходите на домашний суп из чурапчинского мяса». Мы удивлялись, сколько он читал разных книг! В его квартире была отдельная комната — огромная библиотека, где не было ни одной художественной книги, все полки были заняты научными изданиями. Он знал где и какая книга находилась и, забираясь на маленькую лесенку, находил нужное издание, открывал на нужной странице и зачитывал нам: «Послушайте-ка, парни!... Это был замечательный человек.

Так я в 1989 году вернулся на родину. Женился на Саргылане Дмитриевне, у нас двое сыновей, оба уже взрослые, работают. Младший сын Сергей старший диспетчер на чурапчинской подстанции РЭС, а старший Николай — строитель.

Семен ЖЕНДРИНСКИЙ.

— ҮБҮЛҮӨЙДЭЭХ БИИР ДОЙДУЛААХПЫТ —

ҮЛЭТТЭН ДЬОЛУ БУЛАН

Саха киһитэ барахсан бу тыйыс дойдуга кыһын тогон, сайын буһан-хатан үлэлээн-хамсаан, олобун оноһуннаба. Үлэһит киһи олох ханнык да уларыһыларыгар охтон, бүдүрүйэн бизэрт, өрөйөн-чөрөйөн үлэлээн, олоххо бэйэтин мистэтин булар. Мин кэспир киһим Михаил Данилович Николаев ити үөһэ эллит кирири тылбар сөл түбүнэр олобу олорон, билигин Бочуоттаах сыннааланга олодор.

Кини 1946 с. алтынны 31 күнүгэр Соловьев нэһилиэгэр, Мырылаба, колхозтаах дьиз кэргэнигэр үлүс оһонон күн сирин көрбүтэ. Абалара Данил Тимофеевич сэрим, сут-кураан кэмнэрэ дьайан, Михаил үс саастаабыр эрдэ олохтон туораабыта, ийэлэрэ Марфа Софроновна нэһилиэк, колхоз араас үлэлэригэр үлэлээн олоһорун атахтарыгар туруорбута.

Михаил Соловьев начаалынай оскуоланы бүтэрэн, салгыы Хатылы, Сылан оскуолаларыгар үөрэммитэ, дьиз кэргэнигэр, дьонугар көмөлөһөрү, оскуолаттан уурайан, колхозка үлэлээбитэ. Очолорго Мырылаба Бөдөнсүйбүт «Партия XXII сийиһэ» колхоз Соловьевтаагы учаастага этэ. Мырылаба олоһор, ыччаттара сайын аайы от үлэтигэр оһус сиктэр саастарыттан бары үлэлииллэрэ. Биир сайын 1960 с. Н.Г. Собакин салайар ыччат-комсомольскай көлө-илии ээһотугар кэбиһигэр, ат сыарбатыгар аһаан оноһуллубут волютааба булулу таһыыга үлэлээбитэ, ээһотоба оһолор, ыччаттар үлэлииллэрэ, хас биридди киһиэхэ 54 туюнна оту оттоон өрөспүүбүлүккэ бастаабытара, нэһилиэккэ рекорду олохтообуттара. «Кыым» хаһыакка тахсыбытара 1966-1969 сс. Сэбиэскэй Армия кэкирттигэр Забайкальятаагы байыаннай уокурукка Иркутскайга Салгыннаабы Байыаннай Флотка, самолеттар аккумулятордарын илтээччинэн «аккумуляторщикын» сулуусалаабыта.

1969 с. армияттан кэлээт, сана тэриллэбит Субуруускай аатынан колхоз Соловьевтаагы отделениегыгар оробуочайынан үлэтир. Колхозка сайын от үлэтэ, кыһын ферма үлэтэ, тутуу, оттуу маһы бөлөмнөһүн о. д. а. Ол курдук, 1970 сыллаахха Михаил бороскуну төлөһүтүгэ өрөспүүбүлүккэ бастаабыта, ити киһи үлэбэ, биир бастагы улахан ситиһиитэ учуоттаммакка хаалбыт. Очолортон ханнык да үлэни ылыстар, дьулуурдаахтык, таһаарылаахтык, эппиэттээхтик үлэтир, туруору, көнө майгылаах буолан салайааччыларга ыарахан этэ. Хас да сүл Брызгаев И.Н. салайар тутуу биригээдэтигэр Федоров И.А., Сергеев А.М., Батарин Г.К., Попов И.И. курдук тутуу баһылаабыт убайдарын кытта үлэлээбитэ, кинилэртэн элбэххэ үөрэммитэ, хотоннору тутуу, өрөмүөннөһүн, күрүө-хаһаа тутууга, уолсай дьизлэри өрөмүөннөһүн у.д.а. үлэ элбэх этэ.

1974 сылтан тырахтарыстыр, очолорго оскуолаба уопаттары тырахтарыс идэтигэр үөрэтэр бэрт үтүө бачыым баара, онно үөрэммит буолан, тырахтарыс идэтин эһилэ суох баһылаабыта. Мантан сабаламмыта уулар ууну умнан туран үлэлээһин — халпаан сыдыабыттан, характарыр дьэри үлэлээтэххинэ эр, нэһилиэти отуна, маһынан хаачыйабын. Очолорго

отделениеба тыраахтар аһыах этэ. 70-с сыллартан тыраахтардар эһии кэлэн, тухаа да топпот маһынан оттулар хочолунайдары оттуу чэпчээбитин бары билэбит, итиннэ барытыгар тырахтарыс сырата барара. Аны сайын от үлэтэ, Михаил Данилович 1977 сылтан тырахтарыстар ортолоругар ытыллар күрэхтэргэ сохуоска, оройуонна иннин киһиэхэ да бизэртэбэ.

1976 сылга толорута суох механизациялаабыт ээно салайааччытынан аныыллар, иһи сүл субуруучу манник ээноларга оройуонна бастаабыта. 1978 с. Михаил бэйэтин этиитинэ, иһи механизированнай ээнону Амма унуор баар сирдэри оттуурга аһаан тэрийэр, онно араас үлэлэргэ үлэли сүлдьар убайдарын Ф.Ф. Собакины, Д.Р. Попову, Т.Н. Брызгаевы ылар, Амма унуор сельхозтехники Көбдөкө, Мөлүгэбэ онорбут сирдэрин олоһу оттууллар.

Михаил Данилович 1980 с. механизированнай ээнота ударнай ыйга оройуонна бастаан, «Урал» матасыкыл пуондатынан наһарадалаабыта, ити сайын ээнота оройуонна бастыыр, өрөспүүбүлүккэ 2-с мистэ буолар, биридди киһитигэр 202 туюнна оту оттоон, оройуон рекордун олохтообута. 1981 с. салайар механизированнай ээнота оройуонна бастаан, Михаил Данилович «Чемпион отчут» аатын ылбыта.

1983 сылга «Мындааайы» колхоз тэриллэр, Михаил колхоз Соловьевтаагы отделениегыгар Мырылаба тырахтарыстыр, 1984 с. МТЗ-82 тыраахтардарга 2575 үсүл, эт гааны онорон сохуоска, оройуонна бастыыр. 1986 с. салайар механизированнай ээнота, колхозка, оройуонна бастыыр. 1985-1988 сс. хонуу биригээһининэн үлэтир, отделение тырахтарыстарын үлэлэрин дьаһайар.

1988-1992 сс. «Мындааайы» колхоз Соловьевтаагы отделениегыгар управляющайынан аһаан үлэтир. Михаил Данилович отделение салайар сылларыгар, колхоз Соловьевтаагы отделениетын оробуочайдарга, үлэбэ үрдүк көрдөрүүлэри ситиспиттэрин ахтары наадалаабынан аһабын. Бурдук үүнэриитигэр Г.Д. Николаев салайар «Үрдүк үнү» бурдук үүнэриитин ээнота 1988 с. 1 гааттан 20,7 сэнтинэр үнүүнү ылар, өрөспүүбүлүккэ бастаан, «Курустаал кубогунан» наһарадалаабыта.

Онон «Мындааайы» колхоз эрдэххэ, үлэ бары хайысхатыгар нэһилиэти үтүс туруу үлэһитэ хаһан да көрдөрүлүбүтэ үрдүк кирбиилэри ситиспиттэрэ, улуус, өрөспүүбүлүккэ рекордарын олохтообуттара. Итиннэ Соловьев отделениетын оробуочай, биригээһин, управляющай Михаил Данилович дьонун кылаатын киллэрситэ.

Солхустарыһаллыларыгар Соловьев отделениега «Мырыла» хэлэтибинэй предприятияга буолар, иһи сүл үлэтир, онтон биридди эһи ыһыллан, нэһилиэк баһынай хаһаайыстыбаларга арахан, баайы үлэстэн, биридди эһи ыһылларын, аймахтарынан кыттыһан үлэлээһин сабаланаар.

Михаил Данилович управляющайдаан уурыйаат,

1992-2016 сс. «Туолума» баһынай хаһаайыстыбатын тэринэн, дьиз кэргэнигэр үлэтир. Бырабыллыбыт кэлэбэй сайылыгын чөлүгэр түһэрэн, биир бастаынан нэһилиэккэ аһабыр. 1995-2001 сс. Дойду сайылыктааһыны сабалыыр. 1995-2001 сс. Дойду үрдүнэн самай арахан, кириис кэмигэр Соловьев нэһилиэгин баһылыгынан аһаан үлэтир. Кини холобурунан, салайыһынан, нэһилиэгин дьонно сүөһүтүн, сылгытын эспэки, арахан кэми этэнигэ ааспыттара, сир-уоту сөптөөхтүк үлэлэрэн, чааһынай сүөһүлээхтэр бары сирдэммиттэрэ, бөдөн баһынайдар кыахтары ылбытара.

«Туолума» баһынай хаһаайыстыбата сыллата 300-400 туюнна оту оттоон, ордун курааннаабыт нэһилиэккэ аһабылан, бэрт үчүгэй бачымы сабаллаабыта. Михаил Данилович теһе да бизнсийбэ тахсыбыта ырааттар, сүһүбүн үрдүгэр сүлдьан сизэнигэр күүс, көмө, тирэх буолан, тус холобурунан баһыһынара сүлдьан үлэбэ үөрэтэр-такайар, сайын аайы от бөдөтүн оттоон, ордубутун отторо тийбэт хаһаайыстыбаларга батара.

Михаил Данилович байаандаах булчут сааһын аайы көтөр кынаттаагы бэйэтин аһаһынан бултуур, күһүнүн аайы бырааттарын, үлэһиннээхтэрин кытта улахан булка сүлдьаллар.

Нэһилиэккэ олоһу тухары, эдэр сааһыттан нуус-уран самодельноска көхтөөхтүк кыттар, улуустаагы бэстибээлгэ хор солиһа, ансамбыл тутуах ырыаһыта, солист да быһыһынан көрөөччүлэр биһирэбиллэрин үгүстүк ылбыта.

Михаил Данилович кэргэнигэр Христина Семеновна 50-ча сүл биригэ олоһон, бизэ оһолон, элбэх сизэ таппаллаах эһэтэ-эбэтэ буолан, дойдуларыгар быр-бааччы олоһоллор.

Михаил Данилович өр сыллаах сыралаах үлэтэ сыаналанан, «Саха Өрөспүүбүлүкэтин тыа хаһаайыстыбатыгар үтүөлээх үлэһитэ», Чурапчы улуутун, Соловьев нэһилиэгин «Бочуоттаах олохтоо» бэлэһининэн наһарадалаабыта, «Аба дойдуга үтүөлэрин иһи» уорданынан, улуус, өрөспүүбүлүккэ үрдүк салалтатын Бочуотунай грамоталарынан, Махтал суруктарынан бэлэһиннэһитэ.

Түмүктээн эттэхпинэ, Михаил Данилович Сталин кэмигэр төрөөн, Хрущев кэмигэр оскуолаба үөрэнэн, колхозка үлэлээн, Брежнев кэмигэр армияга сулуусалаан, колхозка үлэлээн, кэргэнигэр, Горбачев кэмигэр отделениега управляющайдаан, Ельцин кэмигэр нэһилиэгэр баһылыктаан, баһындаан, Путинтан бизнсийбэ тахсан, бэрт баай ис хоһоонноох олоһу олоһон, история тыһынаах туһута дьизэхпинэ сыыспатым буолуо.

Иннокентий СОБАКИН, нэһилиэк түмэлин салайааччыта, Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҥириитин туйгуна.

— КЭПСИЭХПИН БАҔАРАБЫН —

кииннээххин, хантан хааннааххын?

Мин 1952 сүл тохсунуу 26 күнүгэр Орджоникидзевскай оройуонун киинигэр Покровскайга сэттэ оһолоох Адамсатар дьиз кэргэнигэр бастагы оһонон төрөөбүтүм. Аһам Ньукүлай Ньукүлайыбыс Чурапчы Чакырыттан, иһэм Александра Павловна Кытыл Дьура Дьакмдэтигэр төрүттээхтэр. Манна 1-кы №-дээх орто оскуоланы үөрэнэн бүтэрибим. Сэбиэскэй аармыйага Чита уобалаһыгар ракетнай чааска иһи сүл сулуусалаабытым.

Бүтүн Сэбиэскэй Союус үрдүнэн биллэриллибит күргүөмнээх үлэбэ, Аччыгыһы БМ тутуутугар хайдах тийдин?

Мин очолорго Дьокүускай куоракка тутууга, «ЯкуттяжстройСМУ-1» тэриптэбэ аатырбыт тутуучу, Социалистическай

ыппытара. Манна иһи уоннуу мистэлээх балааккалар уонна кыра вагоннар бааллара, тула өттүбүт бүтүннү аар тайба этэ. Биһиги бастаылар этибит.

Бастаан тийээт, туох уустуктары көрсүбүккүтү?

Теһе да ыам ыйа буоллар, түүнүн олус тыһыһыта, үлэтиргэ туттар тэриллэри бири «Дружба» эрби уонна сүгэлэр эр бааллара. Ас-үөл да мөлгөбө. ССРС Министирдэрин Сэбиэтин уонна ССКП КК «Байкал-Амур тимири суол магистралын тутуутун туһунан» анал дьаһал тахсыһыттан, сайын ортотуттан барыта олус түргэник түспүбута. «Беленькая» ыстаансыаба сайыны быһа үлэлээбиппит. Биһигини кытта күннээх Молдавияттан комсомолецтар тирээбиллэри, тирэхтэри бэлэмнээһиннэ, үрүйэлэри, үрэхтэри туоруур муосталары

кэбинээккэ суол мончуордара идэтигэр үөрэттэрэ ыппытара. Саһа идэни баһылаан, этэрээт байыастара өрөспүүбүлүкэтигэр бастагы тимири суолу онороччулар буолбуллу. Биһигини РСФСР үтүөлээх тутуучыта К.Г. Гараев салайааччылаах «Бамстройпуть» 557 №-дээх тутуу-монтажтыр поһейн (СМП) ыччат-комсомольскай биригээдэтин састаабыгар киллэриббитэрэ.

Саһа сирин сиригэр-уотугар тимири суол ылыга хаһаангыттан ууруллан барытай?

Чуолаан, 1976 сыллаахха балаһан ыйыгар, «Саһа сирин комсомолена» этэрээт тимири суол ылыгын Могот учаастагыттан сабаллаан, салгыы Саһа сирин дьиз хайыһынара, ууран-тэлгэтин илдьибиппит. Саһабыт сирин бастагы тимири суолун ыстаансыаһынан

Номоххо кирибит тимири суолу тутууччы

Саһабыт сиригэр тимири суолу аһалыбыт, Сэбиэскэй Союус XX үйбэ баарабай тутууга Байкал-Амур магистралын «Саһа сирин комсомолена» ыччат-комсомольскай этэрээтин хамыһаара, 44 сүл сыратын-сылбатын бирибит, хара үлэбэ хатарыллыбыт, үтүө үлэһин дьоллоһмут, номоххо кирибит тимири суолу тутуучу Гаврил Николаевич Адамсатар төрүт Ханалас киһитэ буоларын билэн, Покровскай куоракка олоһорун истэн көрсө тийи сырыттым.

Биһиги оһо-ыччат эрдэхтигэр «Хотуу сулу» сурунаалга, «Эдэр коммунист» хаһыакка, уус-уран киһигэлэргэ суруллубут очотообу БМ төрөдүрүн аһаан билэн-истэн иһэн тутта улааппытыт. Гаврил Николаевич өрдөххө, дьиппиз көрүннээх, эспэтээххэ, аламаһай эйбэс майгылаах, эмэй кэпсээннээх киһи буолан биздэ.

Гаврил Николаевич, саһа киһитин эһинэн бастагы ыйытыгым киһитэн

Үлэ дьоруойа Михаил Семенович Сергеев ыччат-комсомольскай биригээдэтигэр стеллар-болуотунуһуунан үлэтирим. ЫБСЛКС XVII сийиһэ БМ Бүтүн Союус үрдүнэн ударнай комсомольскай тутуунан биллэрибитэ. Ол сийиһэстэн тутта эдэр ыччаттар, комсомолецтар БМ-на үлэли барбытара. Аччыгыһы БМ Саһа АССР сиринэн барыахтааба биллэр этэ. Онно өрөспүүбүлүкэ салалтата бу тимири суолу тутууга саһа ыччата хаһаан да кыттыахтаах дьиз быһаарбыта. Этэрээт хамандырынан биригэ үлэлээбит киһибиһи Анатолий Климовы, миһигин хамыһаарынан талбытара. Хамаандабытыгар бизэ болуотунуһу, иһи электромонтер, бири экзэмиис уонна төүрт цукатур-маллар кыыс бааллара. Официальный атаары киниһин нэһилэ буолан баран биһиги этэрээппитин бастаан Тыһында, онтон салгыы «Беленькая» ыстаансыаба

онорууга үлэлээбиттэрэ. Балаһан ыйыгар тыһыһылар түспүттэригэр биһиги этэрээппитин Тыһында бөһүөлэгэр ыппытара. Тыһында «Москва комсомолецтара» этэрээт кэлэригэр бэлэмнээн, болуотунуһулар биригээдэлэрэ байыастар олоһуохтаах вагон-дизэлэрин уонна ыһылааттары тутууга үлэлээбиппит. Тыһында бэтэрээ өттүгэр Могот ыстаансыаһа туруохтаах сирин маһын соһообуллу. Манна дьизлэри тутан сабаллаабытыт, онтон саһыһы Тамбовскай, Горьковскай уобаластартан эдэр ыччаттар, тутуу биригээдэлэрэ кэлитэлээбиттэрэ. Биһиги тимири суол Саһа сирин дьиз барар туһаайыһыгар Нагорная кэспүтүт уонна соһоһунна үлэлээн барбыллу.

Тыһында 1975 сыллаахха куорат буолбута, Манна 1976 с. саас «Саһа сирин комсомолена» этэрээппит дьонун барыһытын идэни үөрэтэр

«Нагорная» буолбута. Сайынын өнүрүк куйааска, кыһынын сыһы тыһылаах тыһыһыга, ардахха-хаарга, силбиһэ дьиз туһуһуллу, суолу соһоон мас кэрдэбиппит. 1977 сыллаахха Беркайыкка тийибиппит. Ити курдук, Золотинкага, Беркайыкка, Серебрянай Борга, Нерюнгрига аһалыппыт. 1995 с. дьэри Алдан оройуонугар дьэри тирээбиппит.

Илгээх ыал уота сылаас дьиппэрини, дьиз кэргэн далбар хотуна, күн күбэй ийэлэрэ Светлана Александровна Адамова (Сивцева) — Чурапчы Сыланыттан төрүттээх, доруобуйа харыстабылын үлэһитэ, Билигин бочуоттаах сыннааланга олоһор.

Сөбүрүбэт төлөн сүрэхтээхтэр сүдү тутууга күрээһиннээх үлэбэ кыттыһан, эдэр ыччат саастарын аһааннар Саһабыт сиригэр сайдыы суолун аһалытара.

Уйбаан УЙГУРАП.

содержанием критерия риска, в таком смысле, содержащий и об информативности контрольных мероприятий, являющихся в отношении заявленных участков, исходя из их отнесения к соответствующим критериям риска, орган муниципалитета контроля может осуществлять и формирование и консультирование в устной форме на собраниях и конференциях граждан.

договорного контроля

Информационный отдел (раздел) муниципального
заведения контроля

Кэргэнэ, кыргыттар, күтүөтэ, сизинэрэ.

